

2) *est ex motivo realiter objectivo*. a) Teste experientia, omnis homo, etiam omni reflexione philosophica carens, ita illis... adhaeret, ut simul sit conscius se percipere rem realiter ita esse et aliter esse non posse; nam « primorum principiorum proprium est ut non solum sint necessario vera, sed et ut se manifestent tamquam evidenter objective vera » (S. Thom.).

b) Ut motivum sit realiter objectivum, non requiritur ut intelligantur simul omnia motiva vel omnes cognitae veritatis relationes, vel etiam distincte unum motivum, sed sufficit ut clara sit perceptio motivi objectivi sufficienter ostendentis necessitatem veritatis; *a.* talis est perceptio in plurimis, etiam apud non reflectentes, statim ac intelliguntur termini, v. c. triangulum differre a quadrato; — mundum existere; *e.*

Prob. 2^a pars (*non differt re*). In utraque certitudine, vulgari et philosophica, est adhaesio eadem: firma, et haec ex motivo eodem: objectivo; *a.* in istis consistit natura certitudinis; *e.*

Prob. 3^a pars (*sed modo*). In utraque certitudine idem motivum proponitur diverso modo: quod plura forsitan, et magis scientificè disposita argumenta habeat philosophus; *a.* haec non naturam certitudinis, sed ejus aliquem modum afficiunt; *e.*

Objic. Homines aliquando universaliter uniformiter et constanter quaedam admiserunt ut certa, quae postea agnita sunt falsa, v. c. motum solis... — *R. d.* ut probabilissima, *c.* ut stricte certa, *sd.* universaliter et invincibiliter, et ex motivo objectivo, *n.*; plurimi forsitan, sed invincibiliter, et ex imprudentia libera, *e.* (motivum non ostendebat impossibilitatem oppositi).

ARTICULUS 2.

De negatione certitudinis, seu scepticismo.

Propositio 18.

Cum sceptico qui de omnibus dubitat, nulla disputatio institui potest; sed nec ipse valet sui dubii legitimitatem probare.

Stat. quaest. 1) Si quaeritur de legitimitate certitudinis primitivae et naturalis, seu de realitate objectiva, respondent *dogmatistae* eam esse veram et ut talem admittendam; — respondent *sceptici desperati*: non posse eam veram esse; — respondent *sceptici inquisitores*: forsitan esse veram, sed nondum probatam, nec admittendam esse.

2) Dividitur scepticismus *ratione extensionis*: *subjectivus* seu *universalis*, negans existentiam etiam ipsius subjecti cogitantis; admittens solam necessitatem cogitandi seipsum ut subjectum cogitationis, et affectionum apparentium; — *objectivus*, admittens existentiam realem subjecti cogitantis, sed negans, sive *totaliter*, perfecte, omnis alius objecti realitatem de quo cogitat, sive *partialiter* aliquod genus rerum.

3) *Ratione fundamenti* dividitur scepticismus: *juris*, qui examinans nostra cognitionis media, negat per ea certitudinem acquiri posse; — vel *facti*, qui sine examine certitudinem negat.

4) Datur etiam aliquis scepticismus *mitigatus*: nihil quidem esse absolute certum, sed de multis esse probabilitatem quae ad hominis operationem dirigendam sufficiat. — Imo addunt aliqui hanc probabilitatem converti posse in aliquam certitudinem relativam, ob mentis naturam ita necessario cogitantis, vel ob multitudinem aliarum propositionum quae se invicem corroborant.

Prob. 1^a pars (*nulla disputatio...*). Ut disputatio procedat, requiritur saltem principium utrimque admissum ut objective certum; *a.* scepticus qui de omnibus dubitat, nihil ut certum admittit; *e.*

Prob. 2^a pars (*nec valet probare*). Omnis probatio aut est absoluta, aut saltem ad hominem; *a.* neutra valet scepticus uti; *e.*

Prob. min. per part. 1) *non absoluta*. Omnis probatio absoluta saltem duas praemissas ut objective certas requirit; *a.* illas scepticus ipse non admittit; *e.*

2) *non ad hominem*. Probatio ad hominem illa est quae ex ipsius adversarii principiis deducit conclusionem contra eum; *a.* scepticorum adversarii (*dogmatistae*) nullum admittunt principium unde possit deduci scepticismus; *e.* — minor patebit successive in propositionibus seqq.).

Propositio 19.

Scepticismus universalis, sive ut factum internum, sive ut systema doctrinae, est absurdus.

Notiones. *Ut factum internum*, i. e. ut actus dubitandi de omnibus; ut status mentis quae *intellectum exercens* de omnibus dubio positivo dubitet.

Ut systema doctrinae: theoretice propositum, considerando non jam statum adhaesionis in mente, sed doctrinam ipsam quae exponitur.

Absurdus, i. e. repugnans et metaphysice impossibilis.

Prob. 1^a pars (*ut factum*). Mens ita dubitans, aut ex motivo, aut propter aliquem finem dubitaret; *a.* in utroque involvitur contradictio metaphysica; *e.*

Prob. maj. Illud dubium erit positivus actus resistendi adhaesioni primitivae et naturali omnibus hominibus congenitae; *a.* talis actus requirit, praeter naturam ipsam, motivum aliquod intellectum inducens in dubium, vel finem aliquem qui voluntatem alliciat ut intellectui dubium imperet; *e.*

Prob. min. per part. 1) (*in motivo*). Motivum dubitandi erit vel quia non percipit veracitatem rationis, vel quia percipit non veracitatem, vel quia de ea dubitat; — *a.* sic jam ut certum assumit: a) toties dubitandum esse, quoties non apparet veracitas rationis, — b) illam non hic et nunc apparere, — c) et hoc per ipsam rationem esse cognitum (scilicet facit syllogismum cui fidit ut veraci).

2) (*in fine*). Finis dubitandi erit ne assentiendo incidat in errorem; *a.* hunc

finem sibi proponere, jam supponit sciri a) quid sit dubitare, quid non dubitare, et haec duo inter se differre; — b) quid assentiri, quid non assentiri, et haec differre; — c) quid errare, quid non errare, et haec differre; — e.

Prob. 2^a pars (ut doctrina). 1° Doctrina scepticismi accipienda est aut ut vera aut ut falsa; — a. si vera: jam hoc saltem erit certum, de omnibus esse dubitandum; — si falsa: jam non de omnibus est dubitandum; — e.

Prob. 2° Doctrina haec est aut certa aut dubia; — a. si certa, jam aliquid habetur non dubium: de omnibus esse dubitandum; — si dubia; jam hoc saltem erit certum: dubie (seu forsitan) de omnibus esse dubitandum; — aut abibimus in infinitum et nullum erit systema doctrinae; — e.

Objic. 1° Argumenta ostendunt solum, sceptico inesse quamdam necessitatem subjectivam instinctivam adhaerendi quibusdam quae ab aliis habentur ut objective certa; a. ad ostendendam contradictionem, oporteret insuper probare, eis scepticum adhaerere ut objective certis; e. — *ad min.* posset scepticus cogitare: his adhaereo, sed forsitan fallor. — R. d. maj. ostenditur necessitas mere subjectiva, n; necessitas primitiva, naturalis, ob motiva objectiva adhaerendi pluribus ut objective certis, c. — n. *supp. min.* — *ad prob. min.*: d. posset... contradicendo philosophice naturali suae certitudini, c; secus, n.

Objic. 2° Sceptico objicitur: qui dubitat de omnibus, saltem certus est de suo dubio; a. hoc argumentum non valet; e. — *prob. min.* assensus certus est actus positivus qui a conscientia percipitur; dubium est solum negatio actus certi, quae a conscientia non percipitur; e. de dubio nec potest nec debet dari certitudo. — R. tr. maj. — d. min. contra eum qui serio et positive dubitat, exercendo mentem suam, et renitendo ex motivo vel ob finem positivum contra adhaesionem suam primitivam, naturalem, n; contra negative dubitantem, mentem suam non exercentem, tr. — *ad prob. min.*: d. ant. dubium positivum, renitens... est sola negatio, n; negativum, c.

Objic. 3° Sceptico objicitur: qui affirmat nullam dari veritatem, ipsam hanc saltem affirmat dari; a. hoc argumentum non valet; e. — *prob. min.* scepticus non affirmat hanc ipsam, sed de ipsa dubitat, et solam affectionem suam subjectivam manifestat. — R. tr. maj. — d. min. contra scepticum qui illud principium ut inconcussum fundamentum sui systematis habet, n; contra alium qui interrogando potius procederet, quam deducendo systema, tr.

Objic. 4° Experientia constat homines in pluribus erravisse, ergo potius abstinendum. — R. d. ant. necessario, ob rei evidentiam, n; ex imprudentia, et absque evidentia, c.

Objic. 5° Scepticismus est methodus maxime ab errore immunis. — R. n. (est cumulus errorum!)

Objic. 6° Ratio humana est essentialiter et semper fallibilis et finita. — R. d. semper et essentialiter est, circa res non evidentes, ex imprudentia, erroris capax, c; est circa res omnes, ex natura sua, in errorem prona, n.

Objic. 7° Sicut voluntas in malum, ita ratio in falsum tendere potest. —

R. d. Sicut voluntas in malum quod appareat sub specie boni ita ratio in falsum quod appareat sub specie veri, ex propria imprudentia et vincibiliter tendere potest, c; secus, n.

Objic. 8° Ratio dum errat, aut novit suum errorem, aut non; a. si prius, jam nullus error; — si posterius, jam nulla certitudo; e. — R. d. maj. aut novit, aut non novit sed nosse posset, c; secus, n. — d. min. 1^m part. c; — 2^m part. sd. si nec nosset nec nosse posset, c; si nosse potens, ex imprudentia nescit, n.

Objic. 9° Si quid admittitur ut certum: hoc aut gratis sine probatione, aut cum probatione in infinitum, aut cum probatione per circulum vitiosum; a. haec omnia sunt contra rationem; e. — R. n. maj. (sed non gratis, ob evidentiam objectivam immediatam, sine probatione).

Objic. 10° Simul doces scepticum refutari non posse, et ecce refutas contradictionem ostendens! — R. d. directe refuto, n; indirecte, sd. ipsi sceptico ostendens, n; aliis, c.

Objic. 11° Scepticismus nequit scientificè refutari; e. scientificè non rejiciendus est. — R. tr. ant.; — n. cons. (refutatur sufficienter indirecte).

Coroll. Ergo quaerere rationem et dimittere sensum, infirmitas quaedam est intellectus; i. e. quando res omnium sensui est manifesta, non debent admitti rationes et sophismata contraria, sed solvi, vel imo, etsi solvi non possent, rejici debent.

Propositio 20.

Scepticismus objectivus partialis, ut factum internum, nequit dari in actibus mere directis; et ut doctrinae systema logice duceret ad scepticismum universalem.

Notiones. *Objectivus partialis*: qui negat totum aliquem ordinem certitudinis, v. c. suprasensibilium, vel existentiae corporum, vel historiae, vel ratiocinii.

Mere directis: nullo modo reflexis; spectatur ut actus internus.

Logice duceret: si quis vellet illis principiis stare, et illud accipere quod ex eis logice sequitur; spectatur scepticismus ut systema doctrinae.

Ad scepticismum universalem: qui ex supra dictis est falsus et intrinsece absurdus; unde 1) nec physice homini possibilis, nec in ullo unquam existens, — 2) quidquid logice ad illum ducit, ipso facto est item falsum et absurdum.

Prob. 1^a pars (nequit dari). Actus directus est spontanea operatio; a. spontanea operatio naturaliter adhaeret vero sufficienter proposito, in quocumque ordine veritatum; e.

Ad maj. Operatio spontanea est quae fit sine imperio voluntatis.

Prob. 2^a pars (duceret...). Principia scepticismi partialis sunt: 1) dubitandum esse de tendentia naturali mentis nostrae ad verum in aliquo ordine, 2) evidentiam veram a falsa non posse discerni in hoc ordine; a. haec logice ducunt ad scepticismum universalem; e.

Prob. min. Si dubitandum est in aliquo genere de tendentia ad verum et de evidentia, nulla datur ratio cur non item in omni ordine; *e.*

Objic. 1° Principium scepticorum est : ibi dari cognitionem veram et certam ubi datur identitas inter cognoscentem et cognitum, secus non; *a.* tale principium non ducit ad scepticismum universalem; *e.* — *R. d. maj.* quia ibi adsit evidentia ostendens impossibilitatem oppositi, *c.*; ob aliam causam, *n.* — *d. min.* si nulla daretur evidentia objectiva in alio ordine, *c.*; si datur, *n.*

Objic. 2° Ad veram certitudinem requiritur comparatio inter cognitionem et rem; *a.* talis comparatio est impossibilis, *e.* — *R. d. maj.* requiritur ut intellectus, sui actus conscius, implicite cognoscat ex necessitate rei, evidentia, conformitatem suam cum re, *c.*; requiritur alia comparatio sicut inter duas res, *n.* — *c. d. min.*

Objic. 3° Non datur pons inter cognitionem et cognitum (quo transeat cognoscens ad explorandam veritatem cognitionis suae). — *R. 1°* in ordine ideali, *n. supp.* (totum manet in cognitione). — *2°* in ordine reali : *a)* de existentia ipsius cogitantis, *n. supp.* (est identitas cognoscentis et cogniti). — *b)* de existentia aliorum, *n. supp.* (fit relatio ad ordinem objectivum ut causam, ex subjectiva modificatione ut effectum); et *n. al. supp.* (etiam ob incognitum modum non licet negare factum).

Propositio 21.

In actibus reflexis possibilis quidem est scepticismus objectivus partialis actualis, non tamen habitualis.

Notiones. *Actibus reflexis* : philosophice reflexis. i. e. quibus, imperante voluntate, mens suum priorem actum directum considerat, ejusque motiva, eorumque vim et applicationem.

Actualis : actus particularis hic et nunc dubitandi.

Habitualis : status seu dispositio mentis ad dubitandum de veritate cognitionis, quoties haec menti occurrit.

Prob. 1^a pars (actualis). Actus reflexus habetur ubi mens proprium actum directum cum suis motivis considerat; *a.* ubi mens considerat suam certitudinem directam, naturalem, primitivam, potest ex imperio voluntatis immodice considerare absentiam praevii ratiocinii, et necessitatem subjectivam admittendi veritatem; atque ex his deducere dubium aliquod; *e.*

Prob. 2^a pars (non habitualis). Hoc dubium habituale supponeret mentem aut non habuisse, aut amisisse id quod requiritur ad certitudinem cognitionis in aliquo ordine; *a.* mens semper habet, nec amittere potest...; *e.*

Prob. min. In omni genere in quo haberi potest evidentia, habetur certitudo primitiva et naturalis; *a.* quod est primitivum et naturale habetur semper nec amitti potest; *e.*

Scholion. De scepticismo mitigato. *R.* Est etiam absurdus, nam 1) nihil

admittit ut certum; *a.* hoc est absurdum, est enim scepticismus universalis, aut vix ab illo differt. — 2) admittit actus dari dubios vel probabiles; *a.* ita simul jam debet supponere ut certum cognitum : *a)* quid sit certum, quid probabile, et haec differre, — *b)* quid sit motivum probabilitatis; et illud existere, et percipi a mente cognoscente.

Propositio 22.

Qui vellet nihil nisi demonstratum admittere ut certum, opus aggredetur inutile et scepticum.

Stat. quaest. Contra scepticismum inquisitorum, rationalistarum.

Prob. 1^a pars (inutile). Demonstratio fit ut veritas ex percepta connexione cum praemissis evidentibus, fiat et ipsa evidens et certa; *a.* talis operatio est inutilis cum jam veritas est per se ob suam evidentiam certa (ut fit in multis); *e.*

Prob. min. Si quid proprietatem habet ex se, non debet eam ab alio mutuari, v. c. sol lucem ab alio mutuari non debet.

Prob. 2^a pars (scepticum). Demonstratio est deductio ex principiis certis; *e.* principia illa aut sunt admittenda ut certa per se; aut probanda ex aliis certis; at illa iterum aut assumenda..., aut probanda..., et porro in infinitum; *a.* ita redditur impossibilis omnis demonstratio et certitudo, quod est scepticum; *e.*

Objic. 1° Rationabile non est aliquid admittere pro certo, sine ratione sufficiente; *a.* prima principia admittere pro certis sine demonstratione, est ea admittere sine ratione sufficiente; *e.* — *R. c. maj.* — *n. min.* (ratio seu motivum sufficiens est immediata evidentia).

Objic. 2° Si non omnia possunt demonstrari, admittenda erunt quaedam gratis, ut certa; *a.* *a)* nullum dabitur criterium cur unum prae altero admittatur, — *b)* nullus certus indicatur numerus eorum quae sint admittenda, — *c)* nihil non aliquando fuit admissum, aliquando negatum, v. c. principium : «ex nihilo nihil fit». — *R. d. maj.* gratis, *n.*; ob evidentiam objectivam, *c.* — *ad min. a)* : *n.* (evidentia). — *ad b)* : *n.* (omne evidens). — *ad c)* : *d.* admissum ob evidentiam, et postea negatum ab humana ratione sana, *n.*; a scepticis renitentibus actu reflexo non durante, *c.* — *ad inst.* : *d.* eodem sensu, *n.*; jam alio sensu, *c.* (ex nihilo, i. e. ibi nihil fuit, et : ex nihilo ut materia...).

ARTICULUS 3.

De primis veritatibus certis.

Propositio 23.

Tres veritates, propria cujusque existentia, principium contradictionis, aptitudo rationis ad verum cognoscendum, saltem implicite in omni iudicio percipiuntur.

Notiones. 1) Tres istae veritates saepe vocantur respective : primum

factum, primum principium, prima conditio; — dicuntur etiam veritates primitivae.

2) *Saltem implicite*: potest enim homo etiam explicite de illis aliquando cogitare.

Implicite (= exercite): ita ut harum veritatum elementa in aliis judiciis jam contineantur, i. e. in ipso exercitio alterius actus.

Explicite (= signate): ita ut hic et nunc iudicium fiat de iis veritatibus, per novum proprium signum, cognitionem.

Prob. Implicite percipitur illud cuius elementa in ipso exercitio alterius actus continentur; *a.* tres istae veritates ita se habent in omni iudicio; *e.*

Prob. min. per part. 1) *principium contradictionis*. Qui aliquid certo vel dubie iudicat, exercite iudicat impossibilitatem vel possibilitatem oppositi; *a.* sic exercite iudicat et applicat principium contradictionis; *e.*

Ad min. Ideo oppositum est impossibile, quia res ita se habet necessario ut oppositum ex principio contradictionis repugnet; — vel ideo oppositum est possibile, quia non ita necessario...; *e.*

2) *Aptitudo... et existentia*. Qui iudicat... conscie refert suam cognitionem ad ordinem objectivum; *a.* sic exercite percipit factum primum, et percipit applicatque conditionem primam; *e.*

Propositio 24.

Tres illae veritates sunt fundamentum omnis iudicii certi.

Notiones. *Fundamentum*; non: *fontis cognitionis*, ex quo ut ex praemissa ratiocinii aliae veritates deduci possint; — sed: *praesuppositum necessarium* ut aliud iudicium quodcumque possit certum esse.

Tres veritates illae simul sumptae, ita ut nulla deesse possit ad certitudinem quancumque.

Prob. 1° Fundamentum certitudinis omnis sunt veritates tales ut 1) si negentur vel dubiae habeantur, jam nulla possibilis sit certitudo, — 2) si admittantur, jam possibilis sit vera certitudo de omni evidenter apparente veritate, — 3) singulae in suo ordine nulli alii veritati praesuppositae nituntur; — *a.* tales sunt istae...; *e.*

Prob. min. per part. 1) *si negentur*. In omni iudicio implicite illae veritates percipiuntur; *a.* qui illas negaret vel dubias haberet, non jam illas perciperet implicite, sed illarum oppositum perciperet; *e.*

2) *si admittantur*. Ut iudicium certum habeatur, requiritur et sufficit, ut percipiatur a) res ita esse, b) in ordine objectivo, c) ob motivum a mente perceptum; — *a.* haec tria percipiuntur quoties aderit evidentia, dummodo admittantur tres veritates primitivae; *e.*

3) *nulli nituntur*. In ordine ideali, primum est principium contradictionis; — in ordine reali, primum est propria subjecti existentia; — quoad nexum utriusque ordinis, primum est aptitudo rationis ad res cognoscendas; *e.*

Prob. 2° Fundamentum omnis certitudinis sunt veritates quae necessario praesupponantur ad possibilitatem certitudinis; *a.* istae tres veritates...; *e.*

Prob. min. per part. 1) *primum factum*. Nulla datur cogitatio nisi in aliquo cogitante; *e.* nulla cogitatio certa nisi praesupponatur existentia cogitantis.

2) *primum principium*. Nulla datur certitudo nisi excludatur possibilitas oppositi; *a.* nisi praesupponatur principium contradictionis, poterit res simul esse et non esse, seu includetur semper timor oppositi.

3) *prima conditio*. Nihil potest esse nisi possit esse, seu: nisi supponatur possibile, ergo nisi certitudinis capacitas supponatur, non poterit unquam sperari certitudinis adeptio.

Objic. Iudicium v. c. «Deus existit» verum esset etiamsi non supponatur primum factum vel prima conditio; *e.* illis non fundatur. — *R. d. ant.* iudicium objective sumptum pro ipso enuntiabili, *c.*; subjective pro vero cognito in cognoscente, *n.*

Propositio 25.

Tres illae veritates demonstrari nec possunt nec debent.

Prob. 1^a pars (non possunt). Illud demonstrari non potest quod ad ipsam demonstrationem praesupponendum esset; *a.* ad omnem demonstrationem tres illae veritates...; *e.*

Prob. min. Omnis vera demonstratio est ex praemissis certis; *a.* praemissa certa nulla est nisi praesuppositis illis...; *e.*

Prob. 2^a pars (non debent). Demonstrari non debet id quod 1) est immediate evidens, — 2) ipsa negatione aut dubitatione affirmatur; — *a.* tres veritates illae...; *e.*

Ad min. ad 1) patet. — *Ad 2)* in omni iudicio hae veritates implicite continentur; *a.* ipsa negatio jam est aliquod iudicium; — et ipsum dubium etiam universale, jam multa ut certa praesupponit et implicite affirmat.

Objic. 1° Impossibile est demonstrare veritatem rationis; *a.* talis demonstratio requiritur ad verum certo acquirendum; *e.* — *R. d. maj.* demonstrare stricte, *c.*; agnoscere in evidentia sua immediata, *n.* — *c. d. min.*

Objic. 2° Nequit immediate agnosci ratio ut verax nisi per petitionem principii; *e.* — *R. d. ant.* et hoc ita est ex defectu rationis, *n.*; ex ipsa natura veritatis hic percipiendae, *c.* — *n. supp. cons.* (quaerendam esse rationabiliter aliam demonstrationem, praeter ipsam evidentiam immediatam, praesertim quum neque negari possit quin hoc ipso affirmetur).

Objic. 3° Huiusmodi cognitio est relativa tantum. — *R. d.* relativa sensu sceptico, i. e. cum formidine oppositi, *n.*; relativa ad rationem nostram, i. e. sufficienter evidens ad plenam certitudinem, *c.*

Propositio 26.

In methodica dubitatione Cartesii multa sunt vitia gravissima.

Stat. quaest. 1) Quaerens Cartesius nihil admittere nisi probatum, volens tamen non omnem certitudinem pessumdare, sed scientifice potius stabilire, eum putavit processum mentis ineundum : a) de omnibus prorsus, etiam evidentissimis, conatur dubitare, imo falsa reputare donec probentur ; — b) cum de propria sua cogitatione et existentia dubitare non valeat, statuit id primum philosophandi initium, principium : « cogito, ergo sum ! » — c) hinc deducit legem universalem : « id omne est verum, quod clare et distincte percipitur ! » — d) inde ab idea clara et distincta Dei, ejus existentiam demonstrat ; — e) ex Dei existentia et veracitate, veracitatem nostrarum facultatum infert, et exinde certitudinem cognitionum nostrarum.

2) Duplex dari potest dubium methodicum : e) moderatum, tentatum, non serium, scilicet si quaeramus an et quomodo probari possint singulae veritates, et quo fundamento nitantur cognitiones nostrae ; non vero velimus negare quidquid probare non potuerimus ; — b) immoderatum, scepticum, serium, ita ut velimus negare quidquid non probabitur.

3) Moderatum dubium methodicum bonum est ; — immoderatum videtur in mente Cartesii fuisse, et certe a Cartesianis propugnatur.

4) Quum in methodo, quae scientifica esse velit, gravissima sint vitia si claritas deficiat, ita ut quid stricte velit auctor nescias ; et si contradictionibus non careat methodus, ita ut eadem simul rejiciat et admittat ; et si petendo principium procedat, ita ut eadem illa quae probanda sibi proponat ac negare donec probentur velit, praesupponat tamen ut certa ex quibus hauriat probationem ; hinc fit ut sufficere nobis possit si per duas partes propositionem ostendamus, scilicet claritatem deesse, et contradictiones ac petitiones principii adesse.

Prob. 1^a pars (claritas deest). 1) nititur argumentis scepticorum ; e. dubium serium tenere videtur, imo alibi explicite tenet ; — alibi tamen dubium tentatum solum videtur invehere ; — 2) utitur argumentis scepticorum universalium ; e. dubitare videtur de omnibus, etiam de existentia Dei ; — attamen simul a dubio suo excipit totum ordinem religiosum, tenetque ut certum.

Prob. 2^a pars (sibi contradicit et petit principium). Dubitat, et negat prima principia, etiam in ordine ideali ; a. ipsis utitur passim in concludendo ; e.

Prob. min. Si totum cartesianum processum per singulos gressus inspiciamus, in singulis offendimus ; v. c. 1) propriam cogitationem et existentiam admittit, quia dubitare nequit ; e. ob veracitatem rationis quae nondum probata est.

2) Admittit hominem de hoc solo facto suae cogitationis invincibilem habere certitudinem ; a. eadem necessitate certus immediate est de aliis etiam factis aliarum facultatum (volitionis, motus...) ; e. gratuito et sibi contradicendo eligit solam conscientiam cui fidat, cetera facta probare quaerens.

3) Formula « cogito, ergo sum » aut significat antecedens et conclusionem, sed tum praesupponit veracitatem rationis in concludendo, et veritatem hujus praemissae subauditae : « quidquid cogitat, est » et principium convenientiae ; — aut non exprimit ratiocinium, sed factum simplex identicum bis expressum (cogito, i. e. sum res cogitans, i. e. sum res aliqua existens) sed tum praesupponit saltem veritatem objectivam idearum universalium : « cogitationis, subjecti cogitantis, existentiae, » et cognitionem certam relationis necessariae inter cogitationem et subjectum cogitans, inter subjectum cogitans et subjectum existens... ; e.

4) Argumentum : « ideae clarae Dei quae est in me, debet dari causa, et quidem proportionata ; a. haec causa non est finitum ; e. est infinitum existens. » Supponit in majore : principium causalitatis ; in minore et consequente : principium contradictionis et exclusi medii ; in consequentia : principium convenientiae et discrepantiae ; in toto processu : veracitatem rationis ; e.

5) Dein ex idea clara Dei probat Dei existentiam ; et ex Dei existentia veracitatem facultatum, et ipsius ideae clarae ; e.

QUAESTIO 4.

De mediis ad certitudinem acquirendam.

Post theoreticam quaestionem solutam, de existentia certitudinis et de medio apto, mentis nostrae nimirum capacitate, practica manet discutienda quaestio, quibus scilicet modis, seu quibus mediis naturalibus mens nostra utens, et quibus adhibitis cautelis servatisque regulis, ad veram certitudinem pervenire possit. Quae media sunt tria, ac proinde sint articuli discussionis tres :

Articulus 1. De experientia, primo medio certitudinis.

Articulus 2. De intellectuali discursu, secundo medio.

Articulus 3. De testimonio humano, tertio medio.

ARTICULUS 1.

De experientia, primo medio ad certitudinem.

Est autem experientia duplex : interna altera, altera externa ; et post experientiam habitam manet ejus imaginatio et memoria. Quae distincte explicanda triplicem facient paragraphum :

§ 1. De sensu intimo, seu experientia interna.

§ 2. De sensu externo, seu experientia externa.

§ 3. De imaginatione et memoria.

§ 1. DE SENSU INTIMO.

Propositio 27.

Omnis certitudo, subjective spectata, in sensu intimo aliquod fundamentum habet.

Notiones. 1) *Certitudo, subjective...* : adhaesio ipsa, sine formidine...; opponitur certitudini objective spectatae, i. e. motivo tanto ut expellat formidinem..; potestque unum haberi sine altero. — Alia est haec divisio certitudinis subjective et objective spectatae, ac divisio superius data certitudinis improprie dictae (subjectivae tantum) et proprie dictae (subjectivae simul et objectivae).

2) Sensus intimus est facultas percipiendi facta interna ipsi subjecto percipienti, simulque ipsum subjectum percipiens; — factum subjecto internum aut est in sola anima rationali, v. c. cogitatio, volitio, aut in composito ex corpore et anima, v. c. fames, febris, frigus; ad primum percipiendum requiritur facultas spiritualis, quae vocatur *conscientia*; ad secundum, facultas sensitiva, quae vocatur *sensus intimus*; et residere videtur in systemate nerveo, inveniturque etiam in brutis. De utraque facultate simul sumpta per modum unius hic tractatur nomine latiore *sensus intimi*. Ejus actus sunt mere subjectivi, nullam habentes relationem ad naturam objectorum externorum ut in se sunt.

3) Neque confundi debent *sensus intimus*, i. e. sensus intimus proprie dictus, sensitivus, et conscientia directa, cum *conscientia reflexa*, nam a) sensus intimus potius passive se habet, semper paratus referre quamcumque modificationem sensibilem subjecti, et illam necessario referens quoties aliqua datur; — b) conscientia autem reflexa, est facultas intellectualis, non semper parata, sed libere se vertens ad percipienda facta, per sensum intimum exhibita, et ea percipiens intelligibili modo.

4) *Aliquod fundamentum* i. e. non ratio cur res sit vera, vel motivum ostendens hanc veritatem; sed conditio sine qua non possumus esse certi de veritate.

Prob. Nulla certitudo subjectiva esse potest, nisi intellectus sibi conscius sit se percipere motiva veritatis; *a.* percipere motiva veritatis est factum internum, quod sensus intimus refert; *e.*

Propositio 28.

Testimonium sensus intimi de existentia phaenomenorum subjectivorum, de existentia subjecti, et de natura phaenomenorum generica, ab omni errore est immune.

Stat. quaest. 1) Dicimus : judicia immediata, quae pro objecto habent propria percipientis facta subjectiva, propriam existentiam, et naturam fac-

torum illorum, dummodo ferantur *secundum* testimonium sensus intimi, et nihil aliunde addatur, esse necessario vera. — Agitur de *natura* generica, non specifica, phaenomenorum, v. c. distinguit dolorem a dulcedine, sed non semper discernit quis, qualis dolor, quomodo causatus.

2) Pro judiciis de natura factorum internorum requiritur, ut conditio necessaria, rationis usus, et sanitas systematis nervei.

3) Quamquam phaenomenon a sensu intimo exhibitum, est essentialiter subjectivum, seu subjecti affectio, tamen illud phaenomenon esse in hoc subjecto est veritas objectiva, seu est aliquid objective, realiter verum.

Prob. 1^a pars (*de phaenomenis*). Aliquam affectionem sentiri, seu per sensum intimum renuntiari, idem est atque illam affectionem haberi: *e.* non potest renuntiari quae non habetur; *e.* judicia conscientiae reflexae, nitentis sensui intimo, falsa esse non possunt de existentia phaenomeni.

Prob. 2^a pars (*de existentia subjecti*). Aliquam affectionem suam experiri, est experiri se aliquomodo affici; *a.* affici nequit nisi aliquod subjectum existens; *e.* experiri suam affectionem signate, est simul experiri exercite seipsum ut subjectum existens.

Prob. 3^a pars (*de natura phaenomeni*). Sensus intimus necessario tale exhibet phaenomenon, quale afficit hic et nunc subjectum; *e.* si subjectum est bene dispositum (ratione utens et sano systemate nerveo), exhibetur phaenomenon tale quale hominem naturaliter afficere debet; *e.*

Objic. 1° Sensus intimus multa nobis interna non refert; *e.* falsus. — R. *tr. ant.* — *d. cons.* falsus negative, *c*; positive, *n.*

Objic. 2° Stulti errant in judiciis conscientiae. — R. *d.* circa factum quod experiuntur, *n*; circa ejus naturam, *sd.* si judicant secundum solum sensum intimum, *n*; si secundum turbatam phantasiam, *c.*

Objic. 3° Non poterit unquam constare de recto usu rationis vel de recta dispositione sensus interni. — R. *n.* 1) induceres scepticismum! — 2) de ratione constabit per conscientiam usus expediti omnium facultatum. — 3) de systemate nerveo constabit comparatione suarum affectionum cum affectionibus aliorum, quas testantur se iisdem adjunctis habere.

Objic. 4° Saepe in amputato membro sentitur dolor, frigus. — R. *d.* in ipso membro, *n*; in ea nervorum ramificatione, *sd.* confuse sentitur, et ope imaginationis ac consuetudinis distincte refertur ad extremitatem absentem, *c*; secus, *n.*

§ 2. DE SENSU EXTERNO.

Propositio 29.

Testimonio sensus externi, prout est affectio subjecti, certo constat de existentia proprii corporis.

Notiones. 1) *Organum* in genere est pars viventis ad aliquam functionem naturaliter destinata. — *Sensorium* est organum animantis ad sensationes